

Joaquim Franch (Barcelona 1944 – Celrà 1987) en un campament als Aiguamolls de l'Empordà, Castelló d'Empúries, l'estiu de 1984.

La ciutat i l'educació. L'obra de Joaquim Franch a Girona

Jaume Trilla Bernet

Sense cap mena de dubte, Joaquim Franch (Barcelona, 1944 - Celrà, 1987) ha estat un dels pedagogs catalans més productius, originals i complets de la segona meitat del segle que ara s'està acabant. Malgrat la seva mort sobtada a una edat en què la seva feina estava en ple desenvolupament, el coneixement i l'anàlisi de les seves aportacions des de finals dels anys seixanta permeten avalar del tot aquella valoració. Foren només uns vint anys de tasca educativa i pedagògica, però vint anys molt intensos i de considerable creativitat. Vint anys en què va poder viure i participar decididament en moments tan apassionants com els de les mogudes culturals i polítiques de finals dels anys seixanta, les acaballes del franquisme, la transició cap a la democràcia o l'establiment de les autonomies i dels primers ajuntaments democràtics.

Hem dit que Joaquim Franch fou un pedagog complet, i podem argumentar la seva integralitat pedagògica al·ludint uns quants eixos complementaris. Eixos que, gairebé de punta a punta, va recórrer la tasca que va desenvolupar.

Un primer eix seria el que enllaça l'acció i la reflexió. Joaquim Franch fou, a la vegada, un teòric i un pràctic de l'educació: es barallà amb idees i conceptes, va reflexionar, escriure, publicar... però mai, d'una manera o d'una altra, va deixar d'intervenir directament sobre la realitat educativa. A més a més, ambdues coses (reflexionar i actuar) les feia molt bé: els seus textos avalen la seva potència teòrica; i avalen la seva capacitat activa i proactiva els productes (institucions, recursos...) que, com a fruit de les seves iniciatives, ens va deixar, així com el record i l'empremta que ha quedat en les persones que van treballar amb ell. Practica-

va la teoria i practicava la pràctica. I si se'n sortia bé de les dues coses era, entre altres raons, perquè no alienava una cosa de l'altra.

El segon eix que ens mostra Joaquim Franch com un pedagog complet ja ha estat insinuat en el paràgraf anterior. No solament era un teòric i un pràctic, sinó que a més a més resulta que ambdues dimensions les va aplicar, si no a tots, sí a molts dels papers de l'auca educativa. Aquest segon eix del qual parlem és, doncs, el que, per dir-ho així, fa el recorregut dels diferents oficis pedagògics. Joaquim Franch va fer de mestre, animador, psicopedagog, formador de formadors, creador de materials, gestor, promotor, escriptor... Tampoc és tan freqüent que la gent del món educatiu faci recorreguts tan diversos.

El tercer eix fa referència als diferents àmbits d'aquest món. El treball i l'aportació de Joaquim Franch és considerable tant a l'escola com al defora de l'escola. Tot i que ell no utilitzava aquesta nomenclatura, el seu camp d'interessos abraçava els tres àmbits de l'univers de l'educació (formal, no formal i informal). Entre altres coses perquè creia que, malgrat haver-hi molts agents educatius diferents, des del punt de vista de l'educand, l'educació més que múltiple és una. Li interessava la formació en profunditat de la persona, li interessava tot allò que ajudés a créixer els nois i noies, vingués d'on vingués.

En el terreny de l'educació en el lleure, poca discussió pot haver-hi que, en l'àmbit català –que en aquest sector educatiu és com dir espanyol–, cap altra aportació personal ha estat equiparable a la de Joaquim Franch: creador de la primera escola de formació d'animadors i d'altres posteriors ben significatives; renovador de la metodologia pedagògica de l'escoltisme; impulsor d'activitats diverses; va fer una construcció progressiva de tot un marc teòric per a aquesta classe d'educació... Moltes d'aquestes coses queden i han pres vida pròpia sense Joaquim Franch: ell les va encapçalar, malgrat que després no sempre es reconegui (o es recordi) el seu origen i el seu mentor.

En el terreny escolar, les seves aportacions potser es noten menys. Però això és només un efecte òptic. Es noten menys perquè la massa institucional i el volum de reflexió abocat sobre l'escola són molt superiors als de

l'educació en el lleure; per això, el treball personal de Joaquim Franch en relació amb la institució escolar es fa relativament menys notori. No obstant això, si dins de la seva obra comparem la feina feta en relació amb l'escola amb la realitzada per a la pedagogia del lleure, veurem que ja no hi ha un desequilibri tan gran: ni quantitativament ni, encara menys, qualitativament. En relació amb l'escola: va fer experiències innovadores –puntuals però prou significatives– com per justificar que hauran de tenir un epígraf propi en les històries de l'educació catalana de la segona meitat d'aquest segle; va introduir autors i plantejaments nous al debat escolar d'aquest país; va dedicar-se a la formació inicial i permanent del professorat; va crear recursos per a les escoles; i va quasi construir tota una pedagogia del grup classe que –malgrat el «quasi», que només és responsabilitat de la seva mort prematura– encara no té parangó en l'elaboració pedagògica d'aquest país.

Un quart eix de la «completitud» pedagògica del nostre personatge: la seva concepció de l'educació era integral. Estava convençut que l'educació de veritat acull totes les dimensions de la personalitat (la cognitiva o intel·lectual, la social i moral, l'afectiva, l'estètica...) i abraça tant el que fa referència a coneixements com a actituds i valors. Ell, òbviament, no va poder dedicar-se a pensar i actuar sobre tots aquests aspectes amb la mateixa intensitat. En aquest aspecte, els seus interessos feien èmfasis. La seva feina es va decantar molt més cap a les qüestions relacionals que, posem per cas, les estètiques..., però a Girona no va deixar d'organitzar Jocs Florals o sessions de música, teatre i cinema per a les escoles; els continguts potser li interessaven menys que les actituds i els valors, però de ciències naturals en sabia un munt. Al cap i a la fi, per a ell educar-se volia dir: aprendre a actuar, aprendre a relacionar-se, aprendre a pensar... i aquesta és una manera d'expressar el concepte d'educació integral.

I encara podem parlar d'un cinquè eix que configura aquesta imatge que volem oferir de Joaquim Franch com a pedagog complet: l'eix que va del pol del realisme al de la utopia. Creiem que la seva obra és un model d'equilibri entre el pragmatisme necessari per assolir l'eficàcia a l'hora de dur a terme pro-

jectes, promoure iniciatives i encarrilar programes d'acció, i la pulsio utòpica per innovar, fer progressar, introduir nous plantejaments i, en definitiva, per no renunciar mai a les possibilitats de transformació de la realitat. No era un pedagog ingenu, però molt menys professava cap determinisme sociològic fatalista. Confiava i s'il·lusionava amb les possibilitats de canvi a través, entre altres, de l'acció educativa, però sense ser un il·lús. No era un somiatruites, però no renunciava a la utopia com a mòbil per emprendre un camí.

De Barcelona a Girona

Feta aquesta presentació general de la figura pedagògica de Joaquim Franch, en el que resta de l'article ens referirem només al seu període gironí; és a dir, al que va des de 1981 a 1987. I com que tampoc tindriem aquí espai suficient per explicar tot el que, educativament parlant, va fer a Girona, ja que en els darrers anys ha esclatat amb tanta força la qüestió de la relació ciutat-educació («ciutats educadores», pedagogia urbana, «projecte educatiu de ciutat», «ciutat dels infants»...), ens centrarem, sobretot, en el que el nostre pedagog va anar elaborant sobre aquest tema d'ençà del seu trasllat a Girona l'any 1981.

La decisió d'anar a treballar a l'Ajuntament de Girona fou una decisió compromesa. Com en tota decisió d'aquest tipus, ben segur que hi varen confluïr factors, motius i intencions diversos. El primer d'ells, naturalment, havia de ser l'oferiment concret d'un lloc de treball a l'Ajuntament de Girona. Alfons Martinell ja hi treballava i fou ell la primera referència per tal que Antoni Domènech –des de les darreres eleccions municipals (abril del 79), tinent d'alcalde de Cultura i Ensenyament– oferís a Joaquim Franch la possibilitat d'integrar-se professionalment a la seva àrea. Joaquim Nadal ha explicat que la incorporació de Quim Franch a l'Ajuntament gironí s'havia «d'inscriure dins del programa de transformació radical del Departament de Cultura de l'Ajuntament, en el qual treballaven dues persones l'any 1979 i que ha esdevingut una àrea completa de l'Ajuntament amb una gran diversificació de serveis culturals i personals. (...) Quan Antoni Domènech va proposar la incorporació d'en Quim a l'equip de

L'Escola i la realitat

«Avui dia és admès per tothom que el procés de creixement dels nois ha de poder efectuar-se en contacte –com més ric millor– amb la realitat que l'envolta.

Aquest contacte amb la realitat es produïa ben naturalment quan l'escolaritat no era un fenomen generalitzat en la vida dels nois i noies i ha anat esdevenint progressivament difícil a mesura que l'escola s'ha convertit en el marc normal i normatiu de la creixença i a mesura que la societat occidental ha anat convertint-se en quelcom progressivament més i més complex tant tecnològicament com institucionalment.

Malgrat tot, els nois continuen tenint necessitat de contacte amb les coses reals, i l'Escola ha de fer el possible per no apartar-los de la vida que es produeix al seu entorn. Això per un doble motiu:

1. La realitat permet de *fer experiència* de les coses, de les relacions i de les institucions. Des dels primers moments, el corrent de l'escola Activa defensà –i posteriorment demostrà– que l'experiència és prèvia a l'elaboració dels conceptes. Els nois arriben a la conceptualització amb una eficàcia i una profunditat que són proporcionals a la riquesa de l'experiència en què se suporta.
2. La realitat –en la seva dimensió social: familiar, escolar, de barri, ciutadana, nacional– permet els nois i noies de *prendre part* en la vida de les diverses col·lectivitats en què són immersos. Prendre part en la vida que el volta permet al noi d'aprendre a moure-s'hi, de trobar-hi el seu paper, d'esdevenir ciutadà.

Aquestes dues reflexions, l'una d'ordre estrictament pedagògic i l'altra d'ordre cívic, permeten el suggeriment d'una consideració: la creixença dels nois s'efectua en un territori, en un context material i social, i privar-lo d'aquest equival a mutilar el desenvolupament personal.

Aquest raonament pot eixamplar-se: l'Escola és situada en un territori –la ciutat i el marc natural en què aquesta s'assenta– i no pot prescindir-ne si és que vol contribuir a la creixença global i harmònica dels seus alumnes. D'alguna manera pot dir-se que fer de mestre vol dir ensenyar els nois a ésser capaços de dominar i de moure's en el seu medi ambient.

Si hom vol arribar a les darreres conseqüències d'aquesta afirmació, apareix un horitzó de treball tan vast que hom dubta que a un mestre li sigui possible –amb horaris limitats, amb mitjans materials limitats– d'aconseguir-ho: hom no pot pretendre com a mestre d'ajudar els nois a fer experiència de tot, a prendre part en tot i, a més a més, a raonar sobre tota aquesta experiència i transformar-la en conceptes.

És per aquest motiu que l'Ajuntament de Girona està convençut que ha de fer als nois i a l'Escola aquelles aportacions que puguin contribuir que s'acompleixi l'imprescindible apropament entre els nois i la seva ciutat.»

«La ciutat i l'escola». Recursos Educatius. Document 0/82.83. Text mecanografiat amb capçalera de l'Ajuntament de Girona. No està signat. Girona, 1983, pàg. 2-3.

Cultura de l'Ajuntament de Girona, jo coneixia només per referències i vagament la personalitat d'en Quim Franch; sabia, però, que la seva aportació seria valuosa i important i que hauria de donar una empena decisiva a molts dels serveis que estàvem creant.»(1) En una entrevista que mantinguérem amb ell, el batlle de Girona afegí que la mena de –per utilitzar les seves pròpies paraules– «transferència de tecnologia» cultural i educativa barcelonina cap a Girona que suposà la incorporació de persones com Alfons Martinell i Joaquim Franch, tingué també un component d'«operació de prestigi» per a l'Ajuntament. De fet, quan hi varen arribar ja tenien un bagatge ampli d'experiències i eren persones prou conegudes dins dels ambients educatius.

L'oferta de treball, sens dubte, tenia atractiu, però la decisió d'acceptar-la no devia ser fàcil de prendre, ja

que, en aquell moment, no tenien, ni ell ni la seva família, l'expectativa de desplaçar-se de Barcelona.

Probablement, l'oferta gironina va tenir per a ell dues classes d'atractius: uns professionals i uns altres personals. Aquests darrers potser tingueren a veure amb el fet que a Joaquim la gran ciutat començava a aclaparar-lo una mica: la seva vena naturalista no seria aliena a aquesta sensació. És possible que pensés que en un lloc com Girona li seria més fàcil donar curs a aquesta mena de vocació de tota la vida. La realitat és que, tant si ho tenia previst com si no, va ser durant el seu tros de vida a Girona quan la seva dedicació ecologista va esdevenir més intensa i productiva.

Sobre l'atractiu professional que per a ell podria tenir anar a treballar a Girona, en el currículum presentat per accedir a la plaça que li oferiren, indirectament ens en diu quelcom quan

valora la seva experiència en l'Ajuntament de Barcelona:

«L'experiència de treball en un Ajuntament com el de Barcelona, que és riquíssima en determinats aspectes –potser, sobretot, en l'humà a la nostra Àrea–, resulta anihiladora en altres i, en moments, desconcertant a causa de l'entrebanc administratiu i de la desmesurada complexitat d'un aparell que es regeix més aviat per les seves pròpies lleis que no pas per elements principis de realitat. Aquest fet en qüestió seriosament quins són els límits d'eficàcia en l'actuació pública i fa que em preocupi molt d'esbrinar quines han d'ésser les formes pedagògiques, ho repeteixo “pedagògiques”, d'articulació entre el sector públic i la iniciativa i la mobilització popular per a satisfer allò que cada actor social percep com una necessitat que li és pròpia.»(2)

Com dèiem, aquesta citació ens posa en una bona pista per entendre què

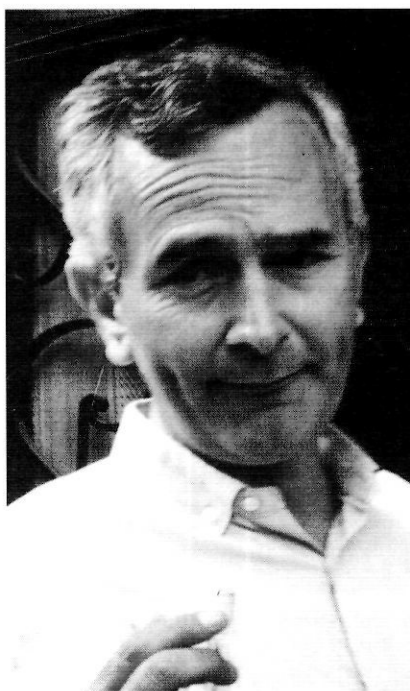

creia Joaquim Franch que li podia reportar canviar d'ajuntament. Ben segur que l'expectativa de poder realitzar a Girona una feina millor que la que li era possible de desenvolupar a Barcelona tenia a veure amb coses com la possibilitat de fer-hi una tasca més global, integrada i coherent; la facilitat (burocràtica i administrativa, entre altres factors) de poder endegar projectes innovadors i de donar curs a la seva creativitat; la proximitat entre territori/destinatari i les instàncies de gestió; la possibilitat de percebre més directament els efectes de les polítiques municipals sobre la realitat... Tot plegat té relació, òbviament, amb les dimensions de l'àmbit d'actuació i la corresponent estructura administrativa: Girona i el seu Ajuntament li devien semblar de dimensions més assequibles per anar dissenyant i realitzant els seus projectes de canvi per la via educativa.

L'espai municipal i l'acció educadora

Joaquim Franch no va arribar a Girona amb les mans a la butxaca. Hi va anar carregat d'idees i d'il·lusió per dur-les a terme. Però en dir «idees» no volem dir només la «idea» de fer això o allò, sinó també una idea global, una concepció coherent sobre allò que des de l'espai municipal es podria i s'hauria de fer en matèria educativa. O, per ser més exactes, si aquesta concepció global no la tenia prou elaborada en el moment d'arribar, sí que va constituir durant els primers moments un dels objectes centrals de la seva reflexió. Joaquim Franch procurava que les seves actuacions concretes estiguessin emmarcades en plantejaments globals que els atorguessin sentit i perspectiva. Si allò que s'esperava d'ell era la seva participació com a tècnic en l'elaboració i operativització de la política educativa integral del municipi, evidentment no es podia escapar d'aquesta reflexió que dèiem. Reflexió que, per altra banda, probablement havia iniciat ja a l'Ajuntament de Barcelona, si bé allà el seu àmbit de competències (IMAE, és a dir, formació d'animadors) era molt més reduït.

Hi ha uns quants documents realment interessants, datats en aquells primers anys de la seva estada a Girona, que testimonien aquesta reflexió al voltant de l'abast educatiu de la ciutat i

Una de les últimes fotografies de Joaquim Franch, l'any 1987.

del paper de l'administració pública municipal en relació amb ell.

El primer és el Projecte que va haver de presentar per accedir a la plaça que li oferiren. Òbviament, el va escriure encara des de Barcelona i, al primer full, ja confessa el seu escàs coneixement de la ciutat que l'havia de rebre i la limitació que això suposava en el moment d'esborrar un possible projecte d'actuació:

«No conec gaire la vila de Girona, els problemes cabdals que té plantejats, la situació real de la qüestió educativa ni els recursos materials, humans i institucionals de què disposa. Igualment, desconec les peculiaritats dels gironins i, com a representant de Can Fanga, parlo el meu llenguatge, que em serveix per explicar-me, però no ho sé, si per fer-me entendre». (3)

Després d'aquest inici, en què ja posa al damunt de la taula unes quantes cartes sobre el punt de partida, fa una sèrie de consideracions de caire general i teòric —primer sobre l'escola i després sobre la funció pública— com a emmarcament d'un seguit de propostes més concretes sobre activitats complementàries a l'escola, activitats de temps lliure, activitats cíviques, aplicació de tècniques educatives per al coneixement de l'entorn i recursos a mobilitzar. Aquest document té tota la gràcia

i, a la vegada, tots els límits, de la mena de producte que apareix quan hom es posa a pensar (potser també a somiar), encara una mica des de fora i sense la pressió immediata de la realitat, en tot allò que creu que es podria (que s'hauria) de fer; és a dir, quan els límits del real encara no obliguen gaire a establir prioritats. El document que esmentem ve a ser com una pluja d'idees, ja mínimament ordenades, d'entre les quals les efectives possibilitats d'acció ja en faran la tria. Es barregen, doncs, projectes que mai va poder dur a terme amb d'altres que, posteriorment, es varen veure plenament materialitzats.

El segon document que volíem presentar és un text publicat. Es tracta de l'article «Pedagogia», escrit conjuntament amb Pere Darder i publicat en un suplement de l'*Enciclopedia Universal Espasa-Calpe* (4). Aquest treball, que degué ser escrit aquests mateixos anys de què estem parlant, ens interessa destacar-lo ací pel fet que inclou un capítol titulat «La reivindicació del espai municipal», que ocupa poc menys de la meitat de l'espai de l'article. Vist des d'ara —i potser també des de llavors— no deixa de sorprendre que, en un article d'enciclopèdia en el qual cal resumir el més rellevant del que s'ha esdevingut en el món de la pedagogia, es destini tant de lloc —comparativament parlant, és clar— a un tema com el de la municipalització de l'educació; qüestió tan justificadament reivindicada com, encara ara, escassament assolida. Creiem que tal desproporció només s'explica a partir de la consideració que, en aquells moments, era la qüestió de les responsabilitats pedagògiques de l'administració municipal allò que fonamentalment preocupava i omplia el cap de Joaquim Franch. Tanmateix, cal dir que, com a article d'enciclopèdia, no deixa de ser bastant inusual: en aquest gènere de publicació s'espera trobar descripcions, més aviat fredes i distants, mentre que en el que ens ocupa no hi manquen valoracions; hom hi cerca estats de la qüestió i balanços, i els autors —que també n'hi fan, de balanços— tampoc ens escatimen projectes. Definitivament, en Joaquim Franch no era pas un autor canònic d'articles d'enciclopèdia... (i tot això que va guanyar, en aquest cas, l'enciclopèdia en qüestió).

Farem només dues cites de l'article. La primera, per exemplificar allò de les

Amb membres de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament, a la font del Ferro de Girona, l'any 1983.

valoracions i per introduir un dels eixos principals de la seva reflexió en aquells moments: la relació escola-territori. Diu així (en la llengua original del text): «Es un hecho que la escuela, en general, vive de espaldas a la realidad que la rodea: la escuela se asemeja a sí misma en todas partes, experimenta una notable dificultad para diversificarse a partir del entorno en que se asienta; la escuela, en fin, está alienada de su territorio, lo ignora.»(5).

L'altra citació que farem és per il·lustrar el caràcter projectiu de l'article de l'enciclopèdia; són quatre aportacions que, segons diuen els autors, estaven fent les corporacions locals per intentar superar l'escissió escola-territori denunciada abans; en realitat, sense voler negar que aquests tipus de propostes concretes i operatives també en altres ajuntaments començaven llavors a plantejar-se a poc a poc, les que apunta en el text formen part del projecte que Joaquim Franch estava endegant a Girona. Això és: «La producción y difusión de documentación sobre la propia ciudad adaptada a los niños. La confección de guías e itinerarios de estudio y conocimiento de la ciudad. La creación de equipamientos estables puestos a disposición de las escuelas. El establecimiento de momentos y lugares de encuentro entre la vida de la escuela y la vida ciudadana.»(6). Una mica més avall aquestes quatre propostes les veurem il·lustrades amb realitzacions a Girona.

El tercer document escrit per Joaquim Franch que volem esmentar ací

vindria a ser una mica la decantació, la tria i, a la vegada, una certa maduració conceptual del primer que hem presentat (el projecte que va elaborar per accedir a la plaça). Ara ja s'ha endinsat en la realitat gironina (i també en el seu consistori) i pot elaborar un document, breu (7 fulls) però realment programàtic; que es titula «La ciutat i l'escola»(7). (Diguem entre parèntesis que bastants anys després, recuperant un lema del famós llibre *Aprender a ser* de principis dels setanta (8), es va posar de moda la idea mobilitzadora de la «ciutat educativa» –o «educadora»–(9). Llegint ara aquesta colla de papers escrits per Joaquim Franch i tenint present els projectes que va impulsar a Girona, no es fa gens difícil d'afirmar que bastants dels components de la idea de «ciutat educadora», si la depurem de certes retòriques que el món oficialista sempre adhereix a aquests discursos, els tenia al cap Joaquim Franch quan anava dissenyant, des de principis dels vuitanta, l'acció educativa municipal a Girona.) (10).

El document de què estàvem parlant comença amb un parell de pàgines de caire reflexiu sobre la qüestió que ja hem introduït fa un moment (l'escola i l'experiència de la realitat), que funcionen com a fonamentació del programa de recursos educatius que la ciutat posa a disposició de les seves escoles i ciutadans. Com que aquestes primeres pàgines no tenen desapropiament i ens sabia greu mutilar-les tot

resumint-les, en el requadre adjunt les reproduïm tal qual. El document segueix amb l'esquema breument explicat d'aquells recursos, i acaba amb la formulació de criteris relatius a una qüestió puntual, no per prosaica menys rellevant per a les polítiques educatives, culturals i socials de les administracions públiques: les subvencions.

Tot seguit ens referirem a aquests recursos que fa estona que estem citant, però abans s'imposen un parell d'aclariments sobre la tasca de Joaquim Franch a Girona. El primer és que, òbviament, el que va impulsar o gestionar a Girona no s'ho inventava pas tot ell. Per una banda, quan va arribar hi havia coses que ja funcionaven i que ell va ajudar a mantenir o potenciar. Per altra banda, partia de referències teòriques i d'experiències d'altres llocs que li servien de model o d'inspiració. Concretament, per tot el que fa referència al tema que, com hem dit, era un dels centres de la seva atenció en aquells moments (relació escola-medi), les seves referències més clares i reconegudes, a més a més dels «clàssics» de l'Escola Nova, eren les procedents del Moviment de Cooperació Educativa d'Itàlia que coneixia molt bé (11).

En relació amb això, val la pena citar un altre document de l'època. Es tracta d'un dossier en què Joaquim Franch, Alfons Martinell i Rosa M. Picamal informen la corporació municipal de Girona de la seva participació en unes «Jornades sobre Educació i Municipis» que, organitzades per l'ICE de la Universitat Autònoma de Barcelona amb la col·laboració de *Cuadernos de Pedagogía*, tingueren lloc a Barcelona a principis del mes de maig de 1982. El dossier conté unes impressions generals sobre les jornades, un resum extens –signat per Joaquim Franch– d'una conferència de Fiorenzo Alfieri i les conclusions de les Jornades. Aquest resum de la conferència, que inclou un apartat on Joaquim Franch fa una reflexió personal sobre el seu contingut, ens resulta extraordinàriament expressiu de la sintonia entre els plantejaments d'ambdós pedagogs. Potser, per ser més exactes, hauríem de dir que, almenys en aquest aspecte que estem veient (infants-escola-ciutat) i en aquell període, Alfieri serà una de les fonts clares de la reflexió de Joaquim Franch. Valgui com a petita mostra aquesta citació

del resum esmentat de la conferència d'Alfieri; entre les propostes de l'italià hi havia aquestes:

«— Organitzar moments d'experiència directa de la realitat.

— No pensar en el noi únicament com a 'escolar', sinó veure'l en la seva dimensió de ciutadà.

— Tendir a una reorganització de la ciutat que faci possible aquesta forma d'experiència que proposa i suprimir, per a tot allò que no és necessari, el canal escolar.

— Que l'escola es reidentifiqui en unes funcions més específiques, més centrades en l'elaboració de la cultura partint de l'experiència directa que s'efectuarà per una multiplicitat de canals.»(12).

Contrasteu aquestes paraules que Joaquim Franch atribueix a Alfieri amb les seves pròpies del text que hem transcrit en el requadre a part i que van ser escrites, segurament, pocs mesos després de les Jornades en qüestió. També serà bo de retenir —aviat veurem per què— allò que Joaquim Franch atribueix a Alfieri sobre la consideració de l'infant no únicament com a «escolar» sinó també com a ciutadà.

Però, a més a més, que no tot ho inventava ell, la seva reflexió i actuació a Girona, en cert sentit, no era personal sinó institucional i sovint fruit d'un treball en equip. Un equip del qual, com diu Salomó Marquès, ell era l'animador (13), però sense que això ens hagi de fer perdre de vista que la seva acció es mou dins d'un marc institucional amb diferents nivells i classes de decisions. Per tant, a l'hora de valorar el que va fer a Girona s'ha de tenir molt present aquest marc, quins límits de responsabilitat li pertocaven, quin era el sedàs que —tant per dalt com per baix— frenava, estimulava, matisava... les seves iniciatives. I, particularment, s'ha de considerar que moltes coses a l'Ajuntament de Girona les feia, com sempre, en equip. Aquesta perspectiva, aquí, potser a vegades, la perdem de vista i tenim la tendència a atribuir-li tot. Potser és una mica normal que sigui així, ja que aquests papers tracten de Joaquim Franch i no sobre l'actuació de l'Ajuntament de Girona, però no deixa de ser també injust per a totes les persones que des de l'Ajuntament col·laboraren amb ell.

Campanament a l'Armentera, l'estiu de 1983. Experiència relatada a l'obra *El lleure com a projecte*.

Els recursos educatius

Hem parlat molt de les idees que fonamenten els projectes de Joaquim Franch a l'Ajuntament de Girona, però encara no hem dit gairebé res sobre el contingut concret d'aquesta feina. Valguin com a pòrtic aquestes ratlles d'un article signat conjuntament amb Josep Navarra i publicat a la revista *Infància*, on es posa de manifest la globalitat amb què es plantejava l'acció municipal:

«L'Ajuntament de Girona vol arribar a establir amb els nens i nenes, i amb els nois i noies, el mateix tipus de relació que manté amb qualsevol adult. És a dir, pretén de servir i relacionar-se amb els menuts quant a ciutadans, no quant a escolars. Aquesta consideració del nen i del noi com a ciutadà fa que l'Ajuntament es preocupi per la qualitat de la vida dels nens, en tot allò que li és propi: participació en la vida ciutadana, espais adequats, escoles com cal... i a casa seva una vida rica, densa, afectuosa i que li doni seguretat. Aquestes pretensions no es resolen amb la feina d'un dia: n'hi ha que s'incorporen a poc a poc al planejament urbanístic de la ciutat, n'hi ha que es tradueixen en serveis públics o semipúblics que, en el seu funcionament, van trobant aquelles coordenades d'acció a l'interior de les quals esdevenen progressivament funcionals, i n'hi ha que es constitueixen immediatament en vincles personals o institucionals o en camps de treball conjunt amb els ciutadans.»(14).

Salomó Marquès, en l'article citat abans, fa l'inventari de les activitats que constituïen els serveis que oferia la ciutat el curs 81-82: «Mostra de Plàstica Infantil; Desfilada de Carnestoltes; Diada de Cant Coral; Curs de Pedagogia Musical per a l'Escola; Jocs Florals Escolars; Tallers de Teatre; Aula de la Natura i Itineraris de la Vall de Sant Daniel; Cinema. Visites i Sortides de Coneixement de Girona.»(15). Per al curs 1986-87, és a dir, el darrer de Joaquim Franch, l'oferta quedava estructurada així:

«—Recursos educatius:

Aula de la Natura, Taller d'Història (escolar), Teatre, Cant Coral, plàstic, Jocs Florals, Cinema, Conjunts Instrumentals (extraescolar)

— Esport: Esport extraescolar (extraescolar)

— Joventut i educació: Casals (estiu i hivern) i Colònies (extraescolar)»(16).

Cal dir que l'oferta esportiva va ser una incorporació recent; que l'Àrea de Joventut i Activitats de Lleure la portava més directament Alfons Martinell (era cap d'estudis de l'Escola de Formació d'Educadors en el Lleure i en Joaquim Franch, director), i que, segurament, el més remarcable de l'oferta educativa municipal gironina de tot el període de Joaquim Franch varen ser el que es coneixia com a «Recursos Educatius».

El nombre i tipus d'aquests recursos es van anar modificant al llarg dels anys d'acord amb l'experiència que

s'anava acumulant i la valoració que cada curs se'n feia; en aquest sentit resulta molt interessant repassar els informes i memòries que cada curs anava redactant Joaquim Franch. S'hi pot veure un procés en què a partir de dades quantitatives i d'apreciacions qualitatives, que no eviten la crítica, es van afinant els criteris, perfeccionant les metodologies, reorientant les qüestions organitzatives i econòmiques, etc. És curiós observar també com es va modificant la sistemàtica o la tipologia amb què es presenten totes aquestes ofertes. Per exemple, una de força clarificadora és la que correspon al curs 1985-86 i que distribueix els recursos en les tres tipologies següents:

- Recursos orientats a facilitar la tasca dels mestres: l'Aula de la Natura i el Taller d'Història.

- Recursos orientats a oferir a les escoles algunes activitats o alguns marcs d'intercanvi que complementin la formació bàsica: cicles de Cinema, cicles de Concerts, Mostra de Plàstica i Jocs Florals.

- Recursos per al temps lliure dels nois que s'ofereixen primordialment a les associacions de pares, tot i que tenen lloc als edificis escolars: Coral i Grups Instrumentals, Tallers de Teatre, Esport (17).

No ens podem estendre en la descripció detinguda de tots aquests recursos (tot i que les dades sobre això ho permetrien: els rastres documentals que per arreu on passava Joaquim Franch anava deixant sempre són abundosos). Cal dir, no obstant això, que segurament les dues realitzacions pedagògicament més significatives i ambicioses foren l'Aula de la Natura (inaugurada el 18 d'abril de 1982) i el Taller d'Història (que data del darrer trimestre de 1983). (18).

I moltes coses més que va fer a Girona

Hem dit que, per manca d'espai, centràrem aquest article en la reflexió i l'acció feta per Joaquim Franch a Girona al voltant de la relació entre educació i ciutat. Però ja hem esmentat també que aquells anys gironins foren extraordinàriament intensos i productius. I encara que només sigui a títol d'inventari, no voldríem cloure l'article sense fer esment d'altres afans

Joaquim Franch rep el premi Artur Martorell, l'any 1985.

i realitzacions que varen nodrir aquells sis o set anys darrers de la seva vida.

Sense pretendre l'exhaustivitat, i encara des de la tasca municipal, hauríem de parlar de la creació i direcció de l'Escola d'Educadors en el Lleure Infantil i Juvenil de l'Ajuntament de Girona. La formació d'animadors fou per a ell una dedicació molt important i tant és així que va fundar i dirigir tres escoles d'animadors: aquesta de Girona, l'Escola de l'Esplai de Càrites de Barcelona, en el moments seminals del seu treball pedagògic, i l'IMAE de Barcelona, fruit del seu breu pas per l'Ajuntament d'aquesta ciutat però amb el qual també va seguir col·laborant durant la seva residència gironina.

Sense deixar el terreny de l'educació en el lleure, no pot deixar de consignar-se una de les activitats que més il·lusió li produïren durant aquells anys: els campaments i camps de treball als Aiguamolls de l'Alt Empordà. Alguns d'aquests torns, com el de 1983 dirigit i narrat per ell mateix en el llibre *El lleure com a projecte* (19), haurien de passar a la història de la pedagogia del lleure d'aquest país com una de les realitzacions més reeixides, acurades i innovadores. De tot plegat (de la formació d'animadors i de les seves pròpies experiències directes d'educació en el lleure), i recollint i desenvolupant reflexions prèvies (sobretot les originades a partir del Debat de Mètodes de finals dels setanta a Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi que ell va orientar), en sorgiren dues obres fonamentals que Joaquim Franch publicà durant els anys de Girona: el llibre que acabem de citar en el qual, a més d'explicar l'experiència dels Aiguamolls, desenvolupa tota una reflexió sistemàtica sobre la pedagogia del lleure; i el titulat *L'animació de grups d'esplai i de vacances* (amb Alfons Martinell)(20) que segueix essent una obra de referència obligada per a aquells que es dediquen a aquest món pedagògic del temps lliure.

No és estrany que aquells camps de treball que varen ocupar els estius de Joaquim Franch d'aquests anys tinguessin un marcadíssim contingut naturalista, ja que l'ecologia fou, com hem dit abans, una altra de les grans ocupacions del període de què parlem: a més a més de la seva estreta relació amb els Aiguamolls de l'Alt Empordà, va participar molt activament en les campanyes de defensa de les Gavarres i dels Aiguamolls de Pals. I sense allunyar-nos d'aquest terreny no es pot deixar de citar la col·lecció que va projectar sobre «Els Espais Naturals de les Comarques Gironines» (Col·lecció Estanislau Vaireda i Vila de la Diputació de Girona), de la qual, a més, fou coautor (amb Ramon Fortià) de les dues primeres publicacions: *Els Aiguamolls del Baix Empordà* i *Els Aiguamolls de l'Alt Empordà* (21). Es tracta d'uns esplèndids materials didàctics d'educació ambiental. I en aquesta línia, i per mostrar la versatilitat del nostre personatge, esmentem el joc de simulació per prevenir i extingir incendis forestals que va dissenyar amb Jenar Fèlix, i editat posteriorment per la Diputació de Girona amb el títol *El bosc i foc*. I parlant de coses lúdiques, citem de passada un altre joc de simulació que va idear (i del qual va arribar a elaborar, pocs mesos abans de la seva mort, un primer prototipus) per ensinistrar en la preparació d'activitats de lleure (22).

La formació de gestors culturals fou una altra de les tasques complementàries durant aquells anys. En aquest cas tingué lloc a Barcelona (en el Centre d'Estudis i Recursos Culturals

de la Diputació de Barcelona), però sens dubte el *background* fonamental del qual partia per aquests cursos era la seva pròpia experiència de gestió a l'Ajuntament de Girona.

I, per descomptat, l'escola va seguir essent un altre dels seus objectes centrals de reflexió i actuació. A part dels recursos i programes que des de l'Ajuntament va adreçar a la institució escolar, no hauríem d'oblidar aquell seminari amb mestres de les comarques gironines que va donar lloc a un llibre tan útil per als equips de mestres que volen treballar per a un projecte d'escola: *Construir un projecte d'escola* (amb Joaquim Pèlach)(23). I encara menys hauríem d'oblidar la persistència en la reflexió (que ja venia de molt abans) sobre un dels seus temes educatius centrals (el grup classe) que donarà lloc, pòstumament a l'edició d'un dels seus llibres més rellevants: *Els grup-classe. Un potencial educatiu fonamental* (amb Pere Darder)(24).

Moltes més realitzacions puntuals, algunes de força significatives però que no podem ja ni citar, varen omplir la quasi sempre frenètica activitat del Joaquim Franch gironí. En citarem només una que ens donarà peu a introduir una citació que clogui aquest article. Ens referim a la trobada de més de 2.000 Rangers i Noies Guies que Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi de Catalunya, amb una participació molt decisiva de Joaquim Franch, van organitzar al Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà l'any 1987, uns mesos abans de la seva mort. Com un maleït malentès premonitori, el lema d'aquesta trobada fou «Encara sóc viu», referint-se òbviament al Parc. Les cigonyes foren les protagonistes de la trobada i també del text que els amics escoltes de Joaquim Franch li varen dedicar en ocasió del seu traspàs:

«Totes les cigonyes foren cridades a Consell i, quan estigueren en disposició d'escoltar, la Gran Cigonya prengué la paraula, tot dient:

– Cigonyes de l'Empordà, escolteu atentament: Entre els humans ha corregut una falsa notícia: en Quim, diuen, és mort. Ells, que sempre caminen amb els ulls baixos i són incapaços d'aixecar els peus de terra, s'han equivoocat un cop més.

«Nosaltres, que ens ho podem mirar tot des d'una dimensió superior,

sabem que les coses no són així. Perquè no mor, no pot morir, aquell que deixa la seva obra sobre la terra. I en Quim ho va fer, això. Pregunta-ho, si no, a les òlibes, als mussols, als martinets, als esplugabous, als xatracs, als ànecs, als ratpenats. Tots us diran que gràcies a ell poden viure per primer cop en molt de temps en el seu hàbitat natural. Pregunta-ho als peixos i amfibis, i us diran que gràcies a ell han trobat illots que abans no existien. I, finalment, pregunta-ho vosaltres mateixes. On seríeu si en Quim no us hagués preparat aquest lloc i aquests nius?»

Ara, digueu-me: creieu que una persona que dona vida a tants éssers pot morir...?»(25).

Jaume Trilla Bernet és catedràtic de Teoria i Història de l'Educació de la UdG.

El contingut d'aquest article procedeix d'un llibre del mateix autor que es troba en procés d'edició: *Pedagogia del grup i del projecte. Una aproximació a l'obra de Joaquim Franch*.

Notes:

1. J. Nadal. «La utopia necessària», *Revista de Girona*, núm. 125, 1987, pàg. 15.
2. «Currículum». Document mecanografiat de 8 pàg., signat i datat (24 de juny de 1981). Es tracta del currículum presentat a l'Ajuntament de Girona.
3. «Projecte d'actuació municipal en el camp de l'educació». Document mecanografiat. Signat amb data de 28 de juny de 1981. Barcelona, 20 pàg.
4. (amb P. Darder) «Pedagogia», a *Enciclopedia Universal Espasa-Calpe*. Suplemento 1979-1980. Madrid, Ed. Espasa-Calpe, 1983, pàg. 1011-1020.
5. *Ibidem*, pàg. 1016.
6. *Ibidem*.
7. «La ciutat i l'escola». Recursus Educatius. Document 0/82.83. Document mecanografiat amb capçalera de l'Ajuntament de Girona. No està signat. Girona, 1983, 7 pàg.
8. E. Faure, i altres, *Aprender a ser*. Madrid. Alianza Universidad, 1972.
9. Vegeu A. D., *La ciutat educadora*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1990; J. Trilla, *Otras educaciones. Animación sociocultural, formación de adultos y ciudad educativa*. Barcelona, Ed. Anthropos, 1993.
10. Pilar Figueres, directora del I Congrés Internacional de Ciutats Educadores que tingué lloc a Barcelona l'any 1990, ens ha comentat que quan uns anys abans s'estava gestant la idea del Congrés ella n'havia parlat amb Joaquim Franch, el qual, com no podia ser d'altra manera, va mostrar un viu interès per la qüestió. Tenim pocs dubtes que, si la mort no li ho hagués impedit, en Joaquim hauria estat una de les persones del país que més podia haver aportat a aquesta idea de «ciutat educadora» que tant predicament, aquí i a fora, ha tingut posteriorment: no li mancaven ni idees ni experiències sobre això.
11. Per exemple, en el projecte per al concurs esmentat abans, cita expressament l'MCE i a autors com G. Giardiello i B. Chiesa o B. Chiari. «Projecte d'actuació municipal en el camp de l'educació», op. cit., pàg. 16.
12. (amb Alfons Martinell i Rosa M. Picamal), les «Jornades sobre Municipis i Educació». Document mecanografiat. Es tracta de l'informe que aquestes tres persones fan a l'Ajuntament de Girona de la seva participació en les esmentades Jornades fetes a Barcelona el maig de 1982. Girona, 1982, pàg. 6.
13. «L'animador i coordinador d'aquest equip era, fins al moment de la seva inesperada mort, el pedagog Joaquim Franch. (...) Hi aporta la seva preparació pedagògica, la seva capacitat de treball, el seu engrescament i entusiasme per fer un treball educatiu innovador i ben fet des del camp municipal.» S. Marquès, «L'acció municipal en el camp de l'educació i l'ensenyament. L'obra de l'Ajuntament de Girona (1979-1987)», a A. D., *L'educació al món urbà. IX Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Barcelona. Diputació de Barcelona, 1987, pàg. 261.
14. «Parlar del creixement dels nens. Unes aules i unes xerrades», a *Infància*, núm. 9, 1982, pàg. 25. Aquest article presenta breument una publicació de l'Ajuntament amb recomanacions als pares sobre el desenvolupament durant el primer any de vida, així com una mena de programa de serveis a les Associacions de Pares que incipientment consistia en una taula que reunia mestres, pares, assistents socials, animadors, pedagogs... per plantejar com es pot «contribuir a enriquir la vida dels nens a casa seva i en el seu entorn més immediat.» (*Ibidem*, pàg. 25) Amb aquest tipus d'actuacions també es pot relacionar el fulllet redactat, entre d'altres, pel mateix Quim Franch i editat per l'Ajuntament de Girona: *El joc*, 1982. O també el Programa «Viure la Ciutat» que havia de consistir en una col·lecció de documents, bàsicament d'educació cívica, adreçats per la via escolar als nois i noies de la ciutat. Vegeu «El program: «Viure la Ciutat». Recursus educatius. Document 7/02.83. Document mecanografiat amb la capçalera de l'Ajuntament de Girona i sense signar. Girona, 1983, 5 pàg.
15. S. Marquès, op. cit., pàg. 259-260.
16. *Ibidem*, pàg. 260.
17. «Recursus educatius. Plantejament general del curs 1985-86». Document núm. 1. Document mecanografiat amb capçalera de l'Ajuntament de Girona. No està signat. 1985. 7 pàg.
18. A l'article citat de S. Marquès, aquests recursus hi són extensament explicats. Hi ha també una memòria crítica monogràficament dedicada a ells, i en segur que escrita per Joaquim Franch, en què, després de fer-ne una anàlisi realment aprofundida, es proposa tota una nova metodologia didàctica basada en la recerca. «Memòria crítica del funcionament de l'Aula de la Natura i del Taller d'Història de Girona». Text mecanografiat. Sense data ni signatura. 1985-86, 17 pàg.
19. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1985. Premi Artur Martorell d'Educació en el Lleure.
20. Barcelona, Ed. Laia, 1984. L'edició castellana més recent duu ara un altre títol: *Animar un proyecto de educación social. La intervención en el tiempo libre*. Barcelona, Ed. Paidós, 1994.
21. Girona. Diputació de Girona - Caixa de Barcelona, 1987 i 1989, respectivament.
22. Aquest joc (*Model de Disseny de les activitats de vacances*), amb diversos retocs i ampliacions, l'hem reconstruït i aplicat nosaltres mateixos amb excel·lents resultats. Enguany, amb un ajut econòmic del GAU de la Universitat de Barcelona, n'hem pogut fer una edició limitada.
23. Vic, Ed. Eumo, 1986.
24. Vic, Ed. Eumo, 1991.
25. «Recordant Quim Franch», a *El Correu de Llíria*. Núm. 72, octubre, 1987, pàg. 6.